

Térségekbe szervezett turizmustervezés Magyarországon 2020-tól

Tourism planning organised into regions in Hungary from 2020

Szerzők: Nagy Gabriella¹ – Barcza Attila² – Mókusné Pálfi Andrea³ – Aubert Antal⁴

A magyar turizmusirányítás hosszú ideje keresi a megfelelő struktúrákat és területi szinteket, amelyek elősegíthetik az egyes desztinációk versenyképes piacra lépését mind a belföldi, mind a külföldi piacokon. Jelen tanulmány az idehaza 2020-ban létrehozott turisztikai térségeket vizsgálja. A statisztikai adatokon alapuló összehasonlító elemzést a desztinációk lehatárolásának kérdésével és a magyarországi turizmus tervezésének történeti áttekintésével vezeti fel a tanulmány. A turisztikai térségek összehasonlítását a Nemzeti Turisztikai Adatszolgáltató Központ (235/2019. (X. 15.) Korm. rendelet) adatainak segítségével végeztük el, annak érdekében, hogy feltárjuk a desztinációk egymáshoz viszonyított helyzetét a turisztikai piacon. Bár a vizsgált időszak viszonylag rövid (2020-2022), és a Covid19-járvány hatásai erősen tetten érhetők benne, mégis feltárható a turisztikai térségek teljesítménye.

Tourism management in Hungary has long been searching for appropriate structures and territorial levels that can facilitate the competitive market entry of destinations. The focus of the present study is on the tourism regions created in Hungary in 2020. It introduces the comparative analysis based on statistical data with the question of destination delimitation and a historical overview of tourism planning in Hungary. The comparison of the tourism regions was supported by the data from the National Tourism Data Service Centre (Government Decree 235/2019 (X. 15.)) in order to reveal the relative position of the destinations in the tourism market. Although the period under study is relatively short (2020-2022), in which the effects of the Covid19 epidemic are strongly felt, it is nevertheless possible to identify the performance of tourist areas.

Beérkezett/Received: 12. 08. 2024. Elfogadva/Accepted: 23. 10. 2024.

Kulcsszavak: területi tervezés, turisztikai térség, statisztikai adatgyűjtés, teljesítménymérés.

Keywords: territorial planning, tourism region, statistical data collection, performance measurement.

1. Bevezetés

Magyarországon a turizmus területi tervezése hosszú ideje keresi a megfelelő struktúrát, így az évek során több olyan turizmusmenedzsment-rendszer működött, amelyek eltérő perspektívából közelítették meg a turizmustervezés kérdését, főként annak területi tervezését (AUBERT-PÁLFI

2014, AUBERT et al. 2017). Több szakirodalmi forrás is rávilágít arra, hogy a turizmus versenyképes egysége a desztináció, a lehatárolás kérdéséhez azonban a mai napig eltérő nézetek társulnak (BUHALIS 2000, PECHLANER 2003, BIEGER 2007, STEINECKE 2013).

Jelen tanulmány a 2020-ban kijelölt turisztikai térségekre koncentrál. A térségek kijelölésével a turisztikai adatok gyűjtése és közlése is új struktúrában valósul meg.

A kutatás során arra vállalkoztunk, hogy a 2020-ban kijelölt turisztikai térségek szálláshelyadatai alapján feltárjuk a térségek turisztikai teljesítményét, és javaslatot tegyünk az adatok

¹ PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem, Földtudományok Doktori Iskola, ngabica13@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4859-2290>

² turisztikai szakértő, Országgyűlés Gazdasági Bizottság, Turisztikai Albizottság elnöke, attilabarcza85@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4398-9763>

³ turisztikai szakértő, palfiandi88@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5268-1093>

⁴ professor emeritus, Pécsi Tudományegyetem, antal@aubert.hu, <https://orcid.org/0000-0002-3814-8452>

fejlesztéscélú felhasználási lehetőségeire, illetve a felhasználás módszertanára. Ez alapján az alábbi kutatási kérdéseket fejtjük ki a tanulmányban:

- Q1: az NTAK (Nemzeti Turisztikai Adatszolgáltató Központ) által gyűjtött adatok mely statisztikai módszerek alkalmazásával segítik a turisztikai térségek pozíciójának determinálását, lehetséges versenytársak meghatározását?
- Q2: a statisztikai elemzés eredményei alapján javasolható-e a térségek differenciált kezelése?

Mivel a vizsgált időszak (2020-2022) viszonylag szűk, fontosnak tartjuk már a térségi adatgyűjtés kezdeti szakaszában értékelni a gyűjtött adatokat, és feltárni azok felhasználási lehetőségeit. Azonban hangsúlyozni kell, hogy 2020-2022 között a turizmus ágazat korábban sosem tapasztalt kihívásokkal szembesült a Covid19-világjárvány miatt. Ennek hatásai statisztikailag kimutathatóak a tanulmányban közölt eredményeken.

2. Elméleti háttér

2.1. DESZTINÁCIÓLEHATÁROLÁS

A turisztikai desztinációk területi lehatárolása nemzetközi szinten kutatott téma. BORNHORST és szerzőtársai (2010) a desztinációt olyan földrajzi régióként határozták meg, ahol megtalálható a turisztikai kínálat kellően kritikus tömege, ami képes a turisták számára élményt biztosítani és a turisztikai fogyasztás céljával vonzza a térségbe a turistákat. Ezt a földrajzi régiót BUHALIS (2000) egy, a politikai és a földrajzi határok által gyakran szétválasztott területként írja le. TATU (2019) szerint a kínálat érdeke, hogy olyan desztinációkat fogjon össze, amelyek képesek kielégíteni a potenciális turisták igényeit, és alkalmasak a jól azonosítható, márkázható térségek kialakítására (SPIEGLER 2011). Rövid konklúzióként levonható, hogy a desztinációk leginkább a terület és a kereslet jellemzői alapján azonosíthatók (CANDELA-FIGINI 2012, BÄR 2006).

A szakirodalom a desztinációk földrajzi lehatárolásának minőségi (közös identitás/történelem, kulturális háttér) és mennyiségi (vendégéjszakaszám) feltételeit különíti el (BUHALIS 2000, BIEGER 2007, STEINECKE 2013). A magyar gyakorlatban elsősorban mennyiségi alapon történik a desztinációk lehatárolása, de az egyes település- vagy megyehatárok is befolyásolják a desztinációk működési területének alakulását (NAGY et al. 2023). Igaz ez a turizmus területi tervezési szintjeként megjelölt turisztikai térségekre (429/2020. (IX. 14.) Korm. rendelet) is, mivel a közigazgatási határokkal kijelölt térségekhez nem társulnak olyan

identitás- vagy márkaelemek, mint az olasz, osztrák vagy éppen német tartományok esetében. A magyar lehatárolásban a turisztikai térség inkább funkcionális szintként jelenik meg, a korábbi üdülőkörzetek és idegenforgalmi régiók mintájára (MICHALKÓ 2007).

Bár a statisztikai mutatók alkalmazása elkerülhetetlen a desztinációk lehatárolása során, ezek önmagukban nézve félrevezetőek lehetnek, ha a lehetőségeket (például szálláshelykapacitás) és a helyi érintettek, turisztikai szereplők ismereteit figyelmen kívül hagyjuk (HERNÁNDEZ-MARTÍN et al. 2016, RODRÍGUEZ-RODRÍGUEZ-HERNÁNDEZ-MARTÍN 2020).

2.2. A MAGYAR TURIZMUSTERVEZÉS MÉRFÖLDKÖVEI ÉS TERÜLETI VONATKOZÁSAI

A magyar turizmusirányítás aktuális fejlesztési törekvéseinek megértéséhez egy több évtizedes területrendezési folyamatot foglalunk össze az alábbiakban a rendszerváltástól a 2020-ban térségi szemléletben megfogalmazott turizmuspolitika megszületéséig (429/2020. (IX. 14.) Korm. rendelet). Nemcsak az előzőekben vázolt területi kérdés, hanem a fenntartható intézményesülés megvalósítása is szükséges része ennek a folyamatnak (GONG-HASSINK 2019, IOANNIDES-STOFFELEN 2023), ami a következő nagy kihívás a kijelölt turisztikai térségekben.

Magyarországon a Minisztertanács 2006/1979. évi rendeletében kerültek kijelölésre a kiemelt idegenforgalmi körzetek és az azok élére helyezett állandó idegenforgalmi bizottságok (IB). A szocializmusra jellemző differenciált fejlesztési prioritások Budapest és a Balaton kiemeléséhez vezettek, utánuk a vidéki gyógy- és termálfürdők jelentettek lokális színfoltokat (AUBERT et al. 2015), ami ma is jellemző.

A rendszerváltás ugyan nem hozta el a kelendő változást, de az Európai Unióhoz való előcsatlakozási időszak kiemelkedő lehetőségeket teremtett a szektor számára. 1992-ben Magyarországon az Előcsatlakozási Alapok közül elsőként a Phare-program indult el. A később induló SAPARD-Program operatív programjaiban nagyszámú – főként szállásférőhelyek fejlesztésére irányuló – turisztikai beruházás kapott forrást (AUBERT et al. 2015).

A 2004-ben bekövetkezett Európai Unióhoz való csatlakozásig valósult meg a magyar kormány Széchenyi Terv (2000-2003) nevet viselő gazdasági felzárkóztatási programja, mely a „Turizmusfejlesztési programot” is magába foglalta (AUBERT et al. 2005). Később, a

csatlakozást követő időszak számos további lehetőséget nyitott a turizmusfejlesztés területén, elsőként a *Nemzeti Fejlesztési Terv* (2004–2006) keretében. Az ágazati és termékfejlesztés mellett a turizmus területi tervezése és az ahhoz kapcsolódó rendszerfejlesztés is prioritássá vált. A *Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia* (az Országos Területfejlesztési Konceptióról szóló 97/2005. (XII.25.) OGY határozat) országos szintű, kiemelt turisztikai szervezet- és rendszerfejlesztési feladatként fogalmazta meg a *Turisztikai Desztináció Menedzsment* (TDM) rendszer kiépítését (NAGY-MOHAY 2011, NAGY et al. 2023). A TDM-szervezetek létrehozására 2008–2010 között jelentek meg pályázati kiírások a *Regionális Operatív Program* (TÓZSÉR-DÁVID 2009) és az *Új Magyarország Fejlesztési Terv* (2007–2013) keretében. Ez az addig megszokott térségi szintet elhagyva helyi, regionális és nemzeti szinten teremtett lehetőséget a turizmus célzott fejlesztésére.

Terület- és turizmusfejlesztési célok elérésére a következő időszakokban az *Új Széchenyi Terv* (2011–2013) és a *Széchenyi 2020* (2014–2020) keretében

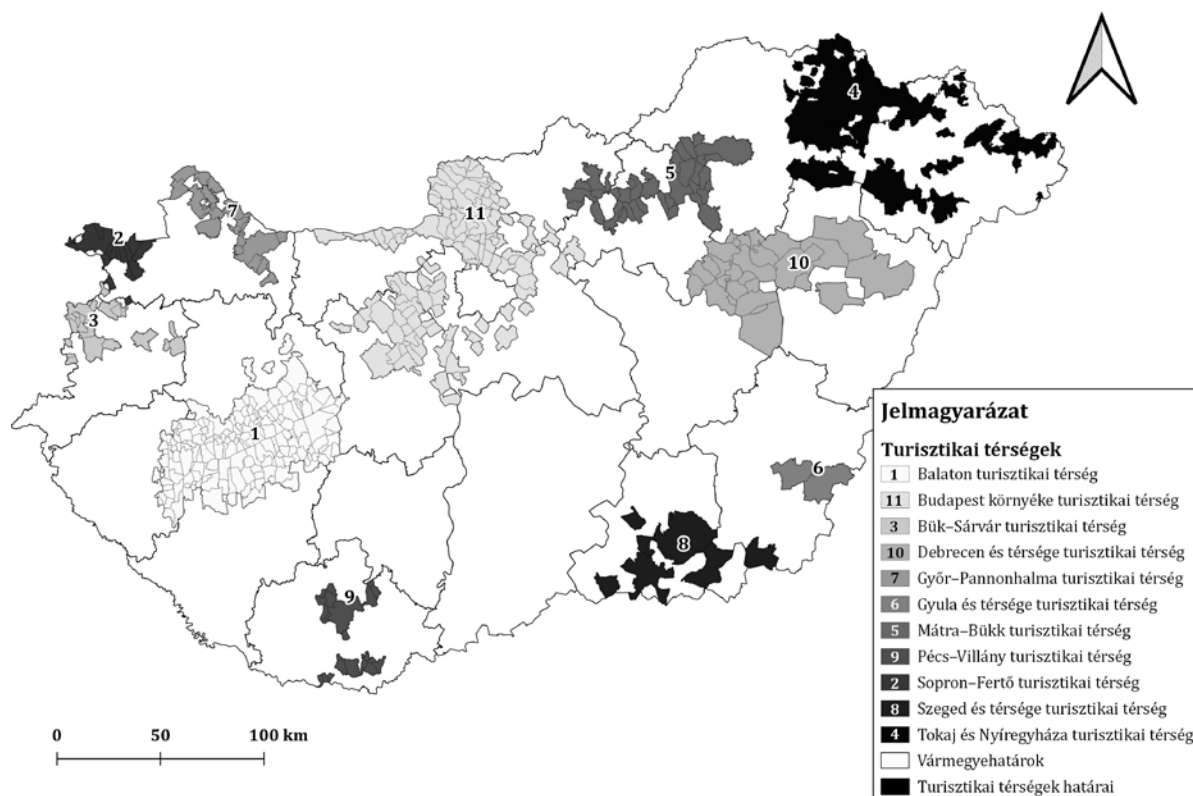
nyílt lehetőség. Kiemelendő továbbá a *Gazdasági Versenyképesség Operatív Program*, ami külön foglalkozott a turizmussal, valamint a *Regionális Operatív Programok* és az *Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program* (AUBERT et al. 2005, PÁLYÁZATI PORTÁL 2024).

2016-ban jelent meg a 429/2016. (XII. 15.) Korm. rendelet, mely visszatérve a rendszerváltás után évtizedekig meglévő térségi szemlélethez, elsősorban fejlesztési és beruházási céllal nevesítette a 2020-ig érvényes *kiemelt turisztikai fejlesztési térségeket* (ezzel egyidőben megvonta az addig működő TDM-rendszer támogatását). A Magyar Turisztikai Ügynökség egyedi támogatási lehetőségeinek köszönhetően 2018–2023 között további fejlesztési lehetőség állt a turisztikai térségek rendelkezésére, a *Kisfaludy Turisztikai Fejlesztési Program* uniós és hazai forrásai formájában (MTÜ 2021).

2020-ban a 429/2020. (IX. 14.) Korm. rendelettel a beruházási célú térségek helyébe a ma ismert – elsősorban marketing célú – *11 turisztikai térség* (1. ábra) lépett, amelyek intézményesülése még várat magára.

1. ábra

Magyarország turisztikai térségei 2020-tól

Forrás: NAGY et al. 2023

3. Módszertan

3.1. CÉLKITŰZÉSEK

A turizmuspolitika fókuszának változásával összhangban a turisztikai adatok gyűjtése az NTAK gondozásába került, amely napi szinten és a szektor egyre több szereplőjétől gyűjt átfogó adatokat. A mindenki számára elérhető adatokkal leginkább térségi összehasonlító elemzéseket lehet végezni, a vállalkozások számára pedig az NTAK *Iránytű* aloldala szolgál adatokkal. Azonban a mindenki számára elérhető adatbázis, ami főként a kutatók és a gyakorlati szakemberek munkáját segíthetné, hiányos, ami megnehezíti többek között a turizmus stratégiai, hosszútávú tervezéséhez szükséges verseny-társelemzést. Ez változás a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) korábbi adatgyűjtési gyakorlatához képest, ami közigazgatási egységek szintjén gyűjtött és tett közzé turisztikai adatokat a legfontosabb adatgyűjtési kategóriákban bárki számára elérhető módon. Ezért tartjuk fontosnak, hogy a jelenleg térségi szinten elérhető adatok elemzésére koncentráljunk.

Jelen tanulmányban olyan módszereket keresünk, melyek alkalmasak az NTAK által gyűjtött és rendelkezésünkre bocsátott adatok elemzésére. Továbbá megvizsgáljuk, hogy az elemzés eredményei alátámasztják-e a térségek differenciált kezelésének szükségességét.

3.2. ALKALMAZOTT MÓDSZEREK

A tanulmány kidolgozása során a Magyarországon 2020. január 1. és 2022. december 31. között térségi szinten gyűjtött turisztikai vendég- és vendégéjszakashámok elemzésére került sor. A rendelkezésre álló adatok mennyiségi változók, azok mélyebb összefüggéseinek vizsgálatára két statisztikai módszert, a Gini-indexet és a klaszteranalízist alkalmaztuk.

3.2.1. Gini-index

A vendégforgalmi adatok éves eloszlásának mérésére nemzetközi szinten alkalmazott módszer a Gini-index (GINI 1921). A tanulmányban a vendégéjszakashámok szezonális eloszlását térségenként, SULYOK és MESTER (2014) nyomán, súlyozott értékkel mértük. Az érték 0 és 1 között mozog. Minél magasabb az érték, a turisztikai térség vendégforgalmára annál inkább jellemző a szezonális eloszlás. Képlete:

$$G = 1 - \sum_{i=1}^{12} (x_i - x_{i-1}) \cdot (y_i + y_{i-1})$$

ahol

x_i – a hónapok kumulált részesedése az év (12 hónap) összes vendégéjszaka számából

y_i – a vendégéjszakashámok alapján növekvő sorrendbe állított hónapok kumulált részesedése az év (12 hónap) összes vendégéjszaka számából.

Magyarországon a turisztikai desztinációk szezonális eloszlása szélsőséges, ezért is tartottuk fontosnak bevonni az elemzésbe ezt a mutatót, ami szépen árnyalja a turisztikai térségek teljesítményének eloszlását a teljes évre vetítve.

3.2.2. Klaszteranalízis

A Q1-es kutatói kérdésnek megfelelően a turisztikai térségek pozíciójának beazonosítására és a versenytársak meghatározására a klaszteranalízist választottuk lehetséges módszerként. A rendelkezésre álló vendég- és vendégéjszakashámok alapján elsődleges célunk a csoportképzés volt. A klaszteranalízis egy olyan dimenziócsökkentő eljárás, ahol az egyes klasztereken belüli adatok valamilyen dimenzió szerint hasonlítanak egymáshoz, és e dimenzió mentén különböznek a többi klaszter elemeitől (FÜLÖP 2006).

Jelen tanulmányban a belföldi/külföldi vendégéjszakashámok térségenkénti arányát használtuk dimenzióként az egyik esetben. A másik esetben a turisztikai térségeknek az országos vendégéjszakashámokból való részesedését alkalmaztuk klaszterképző dimenzióként. A nem hierarchikus klaszterelemzési módszerek közül mindkét esetben a legnépszerűbb, K-közép (K-means) algoritmust alkalmaztuk a csoportképzésre. A K-közép algoritmus (MacQUEEN 1967) egy prototípus-alapú, felosztó klaszterező módszer, ami minden egyes elemet ahhoz a klaszterhez sorol, amelyiknek a középpontja a legközelebb esik az adott elemhez. Az algoritmusban az első esetben két, a második esetben három iterációt hajtottunk végre:

- első iteráció: három random, K-közép módszerrel létrehozott klaszter ($fx = \text{VÉLETLEN. KÖZÖTT}(\text{MAX}; \text{MIN})$);
- második iteráció: három egyszerű, számtani átlaggal, K-közép módszerrel létrehozott klaszter ($fx = \text{ÁTLAG}$);
- harmadik iteráció: a második iteráció klasztereiből egyszerű számtani átlaggal, K-közép módszerrel létrehozott három klaszter ($fx = \text{ÁTLAG}$).

A klaszteranalízis során létrejött csoportok egy-egy dimenzió mentén kerültek meghatározásra. Térségenkénti, teljeskörű értékeléshez a dimenziók

bővítése szükséges (például a szálláshelykapacitás figyelembevételével). A klaszteranalízis korlátai között meg kell említenünk, hogy ez a módszer mennyiségi elemzést tesz lehetővé, minőségi elemzésre önmagában nem alkalmas.

3.2.3. Grafikai ábrázolás

Az adatok feldolgozása, elemzése és a grafikai ábrázolása a Microsoft 365 Excel szoftverében valósult meg. A kartográfiai elemek elkészítéséhez a QGIS 3.10.1. asztali verzióját használtuk.

4. Eredmények

4.1. HELYZETKÉP A MAGYARORSZÁGI TURIZMUSRÓL

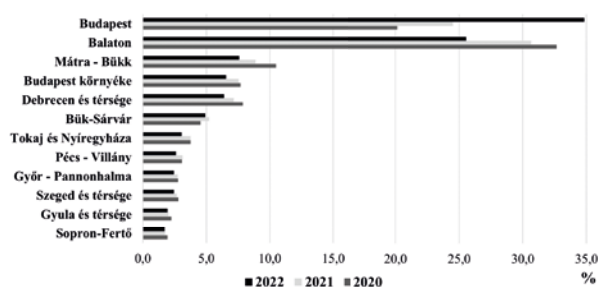
Magyarországon 2010–2019 között a turisztikai vendég- és vendégéjszaka szám dinamikus fejlődése volt tapasztalható (KSH 2019). A Covid19-világjárvány kitörése után, a 2020-as turisztikai év 20,8 millió vendégéjszaka-t realizált (KSH 2021), vagyis az előző év – 44,6 millió vendégéjszaka 2019-ben (KSH 2020) – mindössze 48,15%-át. Ez a visszaesés drasztikusabb volt a külföldiek által Magyarországon eltöltött vendégéjszakák esetében, mely mutató értéke 76%-kal csökkent a 2019-es évhez képest (KSH 2021). 2021-ben 9,4 millió vendég 28,8 millió vendégéjszaka-t töltött a különböző szálláshelyeken (NTAK 2023), ami 2020-hoz viszonyítva a vendégek számában 23%, a vendégéjszakák számában pedig 26%-os növekedést jelent. 2022-ben 14,2 millió vendég közel 40 millió vendégéjszaka-t realizált Magyarországon (NTAK 2023).

A vendégéjszakák turisztikai térségeként eltérően oszlottak meg 2020 és 2022 között. Budapest és a Balaton iránti kereslet kiemelkedő értékeket mutat, ám ezek között is komoly eltérés látható. 2020-ban a vendégéjszakáknak csupán 20,1%-át regisztrálták Budapesten, míg ugyanezen évben a Balaton 32,7%-kal részesedett a vendégéjszakák számából. Viszonylag jól teljesített 2020-ban a Mátra-Bükk turisztikai térség (10,5%) is, ami arra utal, hogy a Covid19-járvány a belföldi turizmus vidéki térségeinek kedvezett, mivel a korlátozások a belföldi turizmust és a vidéki turisztikai térségeket erősítették. 2021-ben – Bük-Sárvár és Budapest kivételével – valamennyi turisztikai térségben stagnált vagy csökkent a vendégéjszakák száma. 2022-ben a turisztikai desztinációk versenyében a vezető helyet Budapest vette vissza, amely a vendégéjszakák számából 34,8%-kal részesedett, míg a Balaton aránya 25,6%-ra csökkent. Ez arra utal, hogy a világjárvány kapcsán bevezetett korlátozások fokozatos feloldása, és így a külföldi kereslet

fellendülése, a főváros turisztikai teljesítményét növelte. A 2. ábra egyértelműen szemlélteti, hogy Budapest és a Balaton turisztikai térség együttesen az országosan eltöltött vendégéjszakák jelentős hányadát tudhatják magukénak: 2020-ban az országos érték 52,8%-át, 2021-ben 55,2%-át, 2022-ben pedig már a 60,4%-át.

2. ábra

Turisztikai térségek részesedése a regisztrált vendégéjszakák számából, 2020-2022 (%)

Forrás: saját szerkesztés az NTAK adatai alapján, 2024

Budapest abszolút vezető desztináció a vendégéjszaka számok alapján, ami magas külföldi vendégaránnal és alacsony szezonálitással párosul. Második a Balaton, melynek profilja eltérő a fővárosétól: vizes desztináció révén erősen szezonális, valamint jellemző rá egy erős belföldi szívó hatás (például Széchenyi Pihenőkártya hatása) (NGM 2011).

A többi turisztikai térség a vendégéjszakák fennmaradó 40-50%-án osztozik a vizsgált időszakban. Ennek számos okára a területi korlátok miatt a tanulmány nem tér ki. Viszont már ezen a ponton szeretnénk reflektálni a Q2-es kutatói kérdésre, vagyis, hogy a statisztikai elemzésből egyértelműen látszik mekkora különbségek vannak térség és térség között, amit tovább árnyalnak a később tárgyalásra kerülő eredmények. Ez egy fontos stratégiai, menedzsment- és támogatás-szemponthú kérdést vet fel, miszerint a térségeket lehet-e egységesen kezelni? Véleményünk szerint nem. A világos szakpolitikai törekvések ellenére (egységes területi szint, ami a nemzetközi piacon is jól kommunikálható) mindig szükség lesz a Balaton és Budapest differenciált kezelésére. A további térségek esetében ezektől eltérő fejlesztési irányokat szükséges kijelölni, és egyben olyan lehetőségeket teremteni számukra, melyek támogatják a versenyképességet. Ebben a kontextusban az egységes térségi szint a kommunikáció és a márkázás szintjeként működhet, viszont a stratégiaalkotás, a menedzsment és a turizmus-támogatás háttérét helyben kell erősíteni – akár

intézményesített formában –, valamint a hosszútávú turisztikai versenyképesség növelése érdekében érdemes különbséget tenni a térségek között.

4.2. A TURISZTIKAI TÉRSÉGEK ORSZÁGOS VENDÉGÉJSZAKA SZÁMOKBÓL VALÓ RÉSZESEDÉSE ALAPJÁN KÉPZETT KLASZTEREK

A turisztikai kutatások egyik hatékony módszere a vendégéjszakák számának különböző szempontok mentén történő vizsgálata, ám úgy gondoljuk, hogy a megszokott összehasonlítási gyakorlaton túl további statisztikai elemzési módszerek alkalmazásával tovább árnyalható a leíró statisztika. A tanulmányban ezért statisztikai elemzési módszerként kívánjuk alkalmazni a klaszteranalízist, amellyel differenciálhatók, ezáltal csoportosíthatók a kijelölt turisztikai térségek, ami hozzájárul a térségi fejlesztések és hosszútávú célkitűzések hatékonyabb meghatározásához. Az országosan regisztrált vendégéjszakák számából való részesedés alapján a turisztikai térségeket a K-közép algoritmus módszerével bontottuk csoportokra, majd soroltuk klaszterekbe: *vezető, követő és felzárkózó klaszter* (1. táblázat). Úgy gondoljuk, hogy ez a felosztás segítheti a megkülönböztetett és hosszútávú fejlesztési irányok kijelölését.

A vezető klaszter a főváros és a Balaton együttesen alkotja. A követő klaszterbe átlag 8,7% (2020), 7,2% (2021) és 6,4% (2022) klaszterközéptérrel

kerültek be térségek. A felzárkózó klaszterben kaptak helyet azok a turisztikai térségek, amelyek csekélyebb részesedést értek el az éves országos vendégéjszakák számából. Míg a vezető klaszterben nem tapasztalható változás a vizsgált időszakban, addig a követő klaszter 2021-ben kiegészült a Bük-Sárvár turisztikai térséggel, ami azzal magyarázható, hogy 2021-től a Covid19-járvány miatt bevezetett korlátozások szerepe és hatása fokozatosan csökkent, így a két fürdővárost is magában foglaló turisztikai térség szerepe stabilizálódott. Ez azt bizonyítja, hogy rövid- és középtávon is lehetséges a csoportváltás a klasztertagok számára, ugyanakkor ez inkább a követő és a felzárkózó klaszterek esetében releváns.

4.3. A BELFÖLDI/KÜLFÖLDI VENDÉGÉJSZAKÁK ARÁNYA ALAPJÁN KÉPZETT KLASZTEREK

2022-ben Magyarországon több, mint 74 millió vendégéjszakát regisztráltak, melynek 37,4%-a külföldiek által eltöltött, ami térségenként aránytalanul oszlik el. A 3. ábra és kiegészítő táblázata (2. táblázat) klaszterekbe sorolja a térségeket, az adott térségben 2022-ben eltöltött belföldi és külföldi vendégéjszakák aránya alapján. Mivel mindhárom tárgyév azonos klasztereket eredményezett, ezért csak a 2022-es eredmények kerülnek bemutatásra. Az egyetlen nagyobb különbség a 2020-as és a 2021-es év eredményeihez képest, hogy 2022-ben

1. táblázat

Turisztikai térségek országos vendégéjszakaszámokból való részesedése alapján képzett klaszterek

		<i>Vezető klaszter</i>	<i>Követő klaszter</i>	<i>Felzárkózó klaszter</i>
	<i>Leírás</i>	<i>Magas részesedés az éves összes vendégéjszakaszámból</i>	<i>Közepes részesedés az éves összes vendégéjszakaszámból</i>	<i>Alacsony részesedés az éves összes vendégéjszakaszámból</i>
2020	<i>K-közép, %</i>	26,4	8,7	3,0
	<i>Értékek</i>	Balaton (32,7); Budapest (20,1)	Budapest környéke (7,7); Debrecen és térsége (7,9); Mátra-Bükk (10,5)	Bük-Sárvár (4,5); Győr-Pannónhalma (2,8); Gyula és térsége (2,2); Pécs-Villány (3,1); Sopron-Fertő (1,9); Szeged és térsége (2,8); Tokaj és Nyíregyháza (3,8)
2021	<i>K-közép, %</i>	27,6	7,2	2,7
	<i>Értékek</i>	Balaton (30,7); Budapest (24,5)	Budapest környéke (7,5); Bük-Sárvár (5,2); Debrecen és térsége (7,1); Mátra-Bükk (8,9)	Győr-Pannónhalma (2,7); Gyula és térsége (2,0); Pécs-Villány (3,1); Sopron-Fertő (1,8); Szeged és térsége (2,7); Tokaj és Nyíregyháza (3,8)
2022	<i>K-közép, %</i>	30,2	6,4	2,4
	<i>Értékek</i>	Balaton (25,6); Budapest (34,8)	Budapest környéke (6,5); Bük-Sárvár (4,9); Debrecen és térsége (6,4); Mátra-Bükk (7,6)	Győr-Pannónhalma (2,4); Gyula és térsége (1,9); Pécs-Villány (2,6); Sopron-Fertő (1,7); Szeged és térsége (2,5); Tokaj és Nyíregyháza (3,1)

Forrás: v

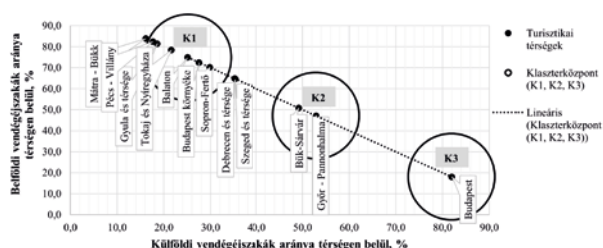
jelentősen nőtt a külföldi vendégéjszakák aránya (köszönhetően a Covid19-pandémia utáni forgalomrendeződésnek), két év alatt a „belföldi többség (K1)” klaszter esetében átlag 10,7%-kal, a „közel arányos (K2)” klaszter esetében átlag 14,7%-kal, a „külföldi többség (K3)” klaszter esetében pedig átlag 15,6%-kal.

A K1 klaszterbe került a legtöbb turisztikai térség, ahol a belföldi vendégek által eltöltött vendégéjszakák száma magasan meghaladja a külföldiekét. Közülük is kiemelendő Mátra-Bükk, Pécs-Villány, Gyula és térsége, valamint Tokaj és Nyíregyháza térségek, ahol a legmagasabb a belföldi vendégéjszakák aránya. E térségek hazánk „vidéki” desztinációi, amelyek klasszikusan történelmi, kulturális jelentőségük miatt a belföldi utazások megkerülhetetlen, emblematikus helyszínei (Eger, Pécs, Gyula). A belföldi turizmusra gyakorolt hatásuk a trianoni békeszerződés megkötése után kezdődött, amikor a hegyvidéki területeit elvesztett Magyarországon – a Balaton mellett – a természetközeli desztinációk célzott fejlesztése indult el. A „külföldi többség” klaszterbe egyedülként a főváros került be, mint évek óta a legjelentősebb nemzetközi desztináció. A külföldi és belföldi vendégéjszakák esetében nem elhanyagolható a térség vonzereje, illetve annak hatósugara, amit a kínálat, az infrastruktúra (centralizált vasúti és kétpólusú légi közlekedés) és a földrajzi fekvés is befolyásol.

Ugyan a vizsgált időszakban egyik térség sem váltott klasztert, de a vizsgálati szempontok értékei változtak, a klaszterváltás így nem elképzelhetetlen (leginkább a „belföldi többség” és a „közel arányos” klaszterek között).

3. ábra

A belföldi/külföldi vendégéjszakák aránya alapján képzett klaszterek (2022)

Forrás: saját szerkesztés az NTAK adatai alapján, 2024

4.4. TURISZTIKAI TÉRSÉGEK SZEZONALITÁSA

Az előzőekben tárgyalt vendégéjszakaszámok szezonálisan egyenlőtlenül oszlanak meg, amit a statisztikai eloszlások egyenlőtlenségeinek mérésére

alkalmas Gini-index (GINI 1921) súlyozott változatával (SULYOK-MESTER 2014) határoztunk meg térségenként (4. ábra).

2. táblázat

A belföldi/külföldi vendégéjszakák aránya alapján képzett klaszterek jellemzői (2022)

	Belföldi többség	Közel arányos	Külföldi többség
Külföldi vendégéjszakák K-közép értéke	25,2%	52,9%	82,0%
Belföldi vendégéjszakák K-közép értéke	74,8%	47,1%	18,0%
Leírás	A belföldi vendégéjszakák aránya magasabb, mint a külföldi	A külföldi és a belföldi vendégéjszakák aránya közel egyenlő	A külföldi vendégéjszakák aránya magasabb, mint a belföldi

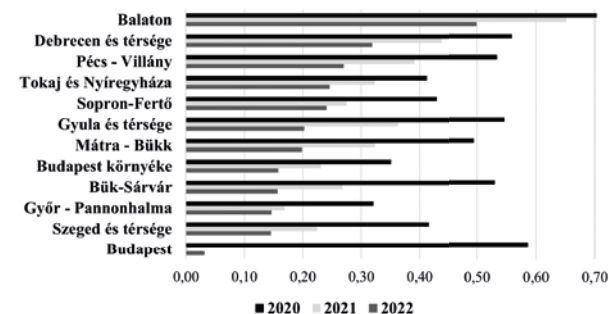
Forrás: saját szerkesztés az NTAK adatai alapján, 2024

Magyarország turizmusát erős szezonális jellemzi (SULYOK-MESTER 2014, BARCZA et al. 2020), ami 2020-ban a Covid19-világjárványhoz kapcsolódó korlátozások hatására még inkább kiütöző értékeket eredményezett. A vizsgált időszakban a Balaton térségét érintette leginkább a szezonális, noha 2022-ben már itt is csökkent annak mértéke. E turisztikai térség forgalmának jelentős részét a nyári időszakban realizálja.

Legkevésbé a fővárost érinti a szezonális, amelynek esetében a világjárvány hatása kisebb mértékben azonosítható.

4. ábra

A Gini-index alakulása turisztikai térségenként (2020-2022)

Forrás: saját szerkesztés az NTAK adatai alapján, 2024

A szezonális a szektor egyik legnagyobb ismert problémája. A 4. ábra térségi szintű Gini-index értékei a követő és a felzárkózó klaszterek térségeinek

kiegyensúlyozott teljesítményét szemléltetik, ami a jelentősebb, egész évben rendelkezésre álló attrakcióknak, valamint a kiegészítő attrakcióknak és rendezvényeknek köszönhető.

5. Összegzés

A tanulmány első részében a Magyarországon végbement terület- és turizmusfejlesztési céloknak megfelelő térszemléletváltást foglaltuk össze az elmúlt 50 évből. Érdekes konklúzió, hogy a térségi szemlélet időről-időre visszatér, ahogy az látható a jelenlegi struktúrában is.

A Q1-es kutatói kérdésnek megfelelően megvizsgáltuk, hogy az NTAK által térségi szinten gyűjtött adatok mely statisztikai módszerek alkalmazásával segíthetik a turisztikai térségek pozicionálását. A rendelkezésre álló mennyiségi adatok (vendég- és vendégéjszaka szám) alapján a Gini-indexet javasoljuk a szezonális mérésére. Az index jól szemléltette a vezető térségek szélsőséges szezonális értékeit és a többi térség éves szinten kiegyensúlyozott teljesítményét.

A tanulmányban bemutatott klaszteranalízist alkalmasnak találtuk a térségek csoportosítására az országos vendégéjszaka számokból való részesedés és a külföldi/belföldi vendégéjszaka számok aránya alapján. A K-közép módszerrel képzett klaszterekbe hasonló teljesítménnyel jellemezhető turisztikai térségek kerültek, ezért a módszer alkalmas a „klasztertársak” azonosítására és a térségek pozíciójának meghatározására.

Vezető klaszterként jelenik meg a vizsgált időszakban (2020-2022) Budapest és a Balaton turisztikai térség. A követő és a felzárkózó klaszterek között változás történt a vizsgált időszakban, mivel 2021-től Bük-Sárvár turisztikai térség bekerült a követő klasztertagok közé. A felzárkózó klaszter tagjait megvizsgálva a Tokaj és Nyíregyháza turisztikai térség csatlakozása prognosztizálható legkorábban a követő klaszterbe.

A tanulmányban a belföldi/külföldi vendégéjszaka aránya alapján szintén sor került klaszterek kialakítására. Így „belföldi többségű”, „közel arányos” és „külföldi többségű” turisztikai térségeket tartalmazó klaszterekről beszélhetünk.

A térségek klaszterszerű differenciálása egy kísérlet a térségek közötti különbségek feltárására. A teljesítmény és a lehetőségek közötti különbségek miatt a „térség” megmaradhat egy funkcionális szintként, hogy segítse az egységes kommunikációt (főként a nemzetközi piacon), de semmiképp sem lehet egyenlőség jelet tenni a kijelölt 11 térség és a főváros közé. Ezzel reflektálunk a Q2-es kutatói kérdésre, és javasoljuk a térségek differenciált kezelését.

E célból az országos vendégéjszaka számokból való részesedés és a külföldi/belföldi vendégéjszaka számok aránya alapján képzett klaszterek kombinációját javasoljuk, amit természetesen egyéb mutatók bevonásával lehetne pontosítani (az elérhető adatok függvényében). Az intézményesülés szempontjából sarkalatosnak tartjuk a térségek eltérő fejlesztési irányainak kijelölését és a versenyképességet célzó lehetőségek megteremtését, mivel jelenlegi teljesítményüket nem lehet összehasonlítani.

Eredményként még kiemeljük, hogy ez az első olyan tanulmány, amely a Magyarországon 2020-ban nevesített turisztikai térségek összehasonlító elemzésével foglalkozik, a szintén ekkor megújult adatgyűjtési rendszer (NTAK) adatbázisa alapján. A témában nemrég megjelent GYURKÓ és GONDA (2024) elemzése, mely szintén foglalkozik a térségi lehatárolás kérdésével, azonban elemzés szintjén a Pécs-Villány turisztikai térség teljesítményében merül el.

A kutatás folytatásaként a térségek elemzését érdemes kiegészíteni az azóta már elindult attrakciók és vendéglátóhelyek forgalmi adatainak vizsgálatával.

Köszönetnyilvánítás

Készült a Nemzeti Turisztikai Adatszolgáltató Központ (NTAK) által rendelkezésre bocsátott adatok felhasználásával.

Felhasznált irodalom

- AUBERT A. – BARCZA A. – GONDA T. – HORVÁTH Z. – PÁLFI A. (2017): Paradigmaváltás(ok) a magyarországi turisztikai desztinációk fejlesztésében és menedzselésében. *Turizmus Bulletin*. 17(1-2). pp. 15–25. <https://doi.org/10.14267/TURBULL.2017v17n1-2.2>
- AUBERT A. – CSAPÓ J. – SZABÓ G. (2005): The Appearance of EU Development Policy in the Hungarian Sectoral and Regional Processes. In: *Arbeitsmaterialien zur Raumordnung*. Heft 238. Erwartungen und erste Ergebnisse der EU-Erweiterung. Bayreuth. pp. 57–71.
- AUBERT A. – JÓNÁS-BERKI M. – MARTON, G. – PÁLFI A. (2015): Region specific characters of tourism in East-Central Europe. *ACTA GEOGRAPHICA UNIVERSITATIS COMENIANAE*. 59(1). pp. 21–33.
- AUBERT A. – PÁLFI A. (2014): A turizmus területi tervezésének és irányításának történeti áttekintése Magyarországon. In: Gál A. – Kókai S. (szerk.): *Tiszteletkötet Dr. Frisnyák Sándor geográfus professzor 80. születésnapjára*.

- Nyíregyháza-Szerencs. pp. 447–462.
- BARCZA A. – CSAPÓ J. – HINEK M. – MARTON G. (2020): Sopron turisztikai szezonálisának és a turizmusfejlesztés szükséges irányainak vizsgálata. *Földrajzi Közlemények*. 144(1). pp.65–78. <https://doi.org/10.32643/fk.144.1.5>
- BÄR, S. (2006): *Ganzheitliches Tourismusmarketing*. Wiesbaden: DUV. DOI:10.1007/978-3-8350-9105-4
- BIEGER, T. (2007): *Management von Destinationen*. Oldenbourg Wissenschaftsverlag, München.
- BORNHORST, T. – RITCHIE J. B. – SHEEHAN, L. (2010): Determinants of tourism success for DMOs & destinations: An empirical examination of stakeholders' perspectives. *Tourism Management*. 31(5). pp. 572–589. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2009.06.008>
- BUHALIS, D. (2000): Marketing the competitive destination of the future. *Tourism Management*. 21(1). pp. 97–116. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(99\)00095-3](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(99)00095-3)
- CANDELA, G. – FIGINI, P. (2012): *The economics of tourism destinations*. Berlin: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-642-20874-4>
- FÜLÖP A. (2006): Klaszteranalízis: Alapvető fogalmak és algoritmusok. In: Tan, P-N. – Steinbach, M. – Kumar, V. (szerk.): *Bevezetés az adatbányászathoz*.
- GINI, C. (1921): Measurement of inequality of income. *Economic Journal*. 31(121). pp. 124–126. <https://doi.org/10.2307/2223319>
- GONG, H. – HASSINK, R. (2019): Co-evolution in contemporary economic geography: Towards a theoretical framework. *Regional Studies*. 53(9). pp. 1344–1355. <https://doi.org/10.1080/00343404.2018.1494824>
- GYURKÓ Á. – GONDAT. (2024): A turizmusfejlesztés helyzet- és teljesítményértékelése a Pécs-Villány turisztikai térségben. *Turizmus Bulletin*. 24(2). pp. 41–51. <https://doi.org/10.14267/TURBULL.2024v24n2.5>
- HERNÁNDEZ-MARTÍN R. – SIMANCAS-CRUZ M. R. – GONZÁLEZ-YANES J. A. – RODRÍGUEZ-RODRÍGUEZ Y. – GARCÍA-CRUZ J. I. – GONZÁLEZ-MORA Y. M. (2016): Identifying micro-destinations and providing statistical information: A pilot study in the Canary Islands. *Current Issues in Tourism* 19(8). pp.771–790. <https://doi.org/10.1080/13683500.2014.916657>
- IOANNIDES, D. – STOFFELEN, A. (2023): Can tourism impact studies become more meaningful? *Tourism Geographies*. An International Journal of Tourism Space, Place and Environment. pp. 1–10. <https://doi.org/10.1080/14616688.2023.2269544>
- MacQUEEN, J. B. (1967): Some Methods for Classification and Analysis of Multivariate Observations. In: *Proceedings of the 5th Berkeley Symposium on Mathematical Statistics and Probability*. Volume 1: Statistics. University of California Press, Berkeley. pp. 281–297.
- MICHALKÓ G. (2007): *Magyarország modern turizmusföldrajza*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
- Minisztertanács 2006/1979. évi rendelete a kiemelt idegenforgalmi körzetekről
- NAGY G. – MÓKUSNÉ PÁLFI A. – AUBERT A. (2023): A magyar turisztikai térségekbe tervezett DMSZ-modell és a TDM-modell. *Turizmus Bulletin*. 23(2). pp. 24–36. <https://doi.org/10.14267/TURBULL.2023v23n2.3>
- PECHLANER, H. (2003): *Tourismus-Destinationen im Wettbewerb*. DUV+Gabler. Verlag, Innsbruck. <https://doi.org/10.1007/978-3-322-88958-4>
- RODRÍGUEZ-RODRÍGUEZ Y. – HERNÁNDEZ-MARTÍN R. (2020): Expert Consensus Versus Statistical Techniques in the Delimitation of Tourism Destinations. *Sustainability*. 12(6). 2540. <https://doi.org/10.3390/su12062540>
- SPIEGLER P. (2010): Turisztikai „tér-képek” a Dél-Dunántúlról. In: Görcs N. L. – Pirisi G. (szerk.): *Tér – Talentum – Tanítványok II*. Pécs. pp. 125–136.
- STEINECKE, A. (2013): *Destinationsmanagement*. UTB, Stuttgart.
- SULYOK J. – MESTER T. (2014): A magyarországi turizmus szezonálisága – A kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalma. *Turizmus Bulletin*. 16(3–4). pp. 85–92.
- TATU, D. C. (2019): *Tourismus und Windenergie. Einfluss des Tourismus auf den Ausbau der Windenergie am Beispiel der Regionalplanung in Bayern*. Institut für Geographie. Universität Augsburg.
- TÓZSER A. – DÁVID L. (2009): Problems and Challenges of Tourism Destination Management in Hungary. In: Smith, M. – Onderwater, L. (eds): *Experiencing Difference Changing Tourism and Tourists' Experiences*. ATLAS Reflections 2009, Association for Tourism and Leisure Education (ATLAS). pp. 49–54.

Internetes források

- 97/2005. (XII.25.) OGY határozata az Országos Területfejlesztési Koncepcióról. Nemzeti jogszabálytár. www.njt.hu, Letöltve: 2023. november 12.
- 235/2019. (X. 15.) Korm. rendelet a turisztikai térségek fejlesztésének állami feladatairól szóló törvény végrehajtásáról. Nemzeti jogszabálytár. www.njt.hu

- njt.hu, Letöltve: 2023. november 12.
 429/2016. (XII. 15.) Korm. rendelet a turisztikai térségek és a kiemelt turisztikai fejlesztési térségek meghatározásáról. Nemzeti jogszabálytár. www.njt.hu, Letöltve: 2023. november 12.
 429/2020. (IX. 14.) Korm. rendelet a turisztikai térségek meghatározásáról. Nemzeti jogszabálytár. www.njt.hu, Letöltve: 2023. november 12.
 KSH (2021): *Helyzetkép a turizmus, vendéglátás ágazatról, 2021.* Központi Statisztikai Hivatal hivatalos honlapja. <https://www.ksh.hu>, Letöltve: 2024. február 14.
 KSH (2020): *Helyzetkép a turizmus, vendéglátás ágazatról, 2020.* Központi Statisztikai Hivatal hivatalos honlapja. <https://www.ksh.hu>, Letöltve: 2024. február 14.
 KSH (2019): *Helyzetkép a turizmus, vendéglátás ágazatról, 2019.* Központi Statisztikai Hivatal hivatalos honlapja. <https://www.ksh.hu>, Letöltve: 2024. február 14.
 MTÜ (Magyar Turisztikai Ügynökség) (2021): *Kisfaludy Turisztikai Fejlesztési Program.* <https://mtu.gov.hu>, Letöltve: 2024. február 1.
 NAGY ZS. – MOHAY Á. (2011): *Az operatív programokból nyújtott létező támogatási programok, illetve az azokból kiírt pályázati felhívások.* <https://view.officeapps.live.com>, Letöltve: 2024. január 28.
 NGM, Nemzetgazdasági Minisztérium (2011): *Jön a Széchenyi Pihenő Kártya.* <https://web.archive.org>, Letöltve: 2024. február 3.
 NTAK (2023): *Nemzeti Turisztikai Adatszolgáltató Központ hivatalos honlapja.* <https://info.ntak.hu/>, Letöltve: 2024. január 17.
 PÁLYÁZATI PORTÁL (2024): <https://www.palyazat.gov.hu>, Letöltve: 2024. január 17.